

ROBERT MERLE

SMRT JE MÝM ŘEMESLEM

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Prováděl jsem různé pokusy. Zkoušel jsem například použití trhavin.“

Podíval se z okna a nepatrně svažil obočí.

„Proboha,“ řekl skoro šeptem, „to je zápach!“

Vstal, rychle přešel k oknu a zavřel je.

„Promiňte,“ omlouval se.

Znovu se posadil. Zápach zůstal tíž, štiplavý, mastný, hnusný. Pokračoval:

„Trhaviny, sturmbannführere, mně připravily zklamání. Těla byla roztrhána a to také bylo vše. Ale jak docílit, aby těla beze zbytku zmizela? Tudy rozhodně nevedla cesta k dokonalému sprovedění ze světa, jak je vyžadoval reichsführer.“

Lehce pohnul pravou rukou.

„Zkrátka, jediné řešení je: těla spálit...“

Pece. Jak je možné, že jsem nepomyslel na pece. Řekl jsem nahlas:

„Pece, pane standartenführere?“

„Přesně tak. Uvědomte si však, sturmbannführere, že tento způsob není vždycky vhodný. Kdybychom objevili hromadný hrob v lese, padesát kilometrů odtud, nemohu tam své pece převézt. Proto jsem musel vymyslet něco jiného...“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je asi z poslední třetiny knihy. Vypravěč Rudolf Lang mluví se standartenführerem Kellnerem o tom, jak se co nejdříve zbavit mrtvol zplynovaných Židů.

- kniha je beletristickým zpracováním života skutečné postavy, Rudolfa Hösse:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_H%C3%B6sse

Hlavnímu hrdinovi, Rudolfu Langovi, je v roce 1913 13 let. Jeho otec je velmi přísný, rodina ho musí poslouchat na slovo. Rudolf musí vstávat velmi brzy a jít na ranní mši, všichni se modlí a otec nesnese jakoukoli neposlušnost. Jediný, kdo je na Rudolfa trochu milý, je služebná Marie. Otec Rudolfovi řekne, že krátce před tím, než se narodil, udělal v Paříži velký hřích. Za něj slíbil Bohu, že mu syna Rudolfa věnuje. Rudolf má tedy být knězem, ale jeho mnohem víc zajímá armáda. V roce 1914 otec zemřel. Matka převzala obchod s látkami a rodina začala žít trochu slušněji, ale Rudolf nadále chodil na ranní mše a také chtěl, aby se rodina modlila společně. Služebná Marie dala výpověď. V roce 1914 vypukla válka a Rudolf chtěl okamžitě nastoupit jako dobrovolník. Zatím nemohl, a tak alespoň pomáhal s nošením raněných.

Když bylo Rudolfovi 15 let a 8 měsíců, všiml si ho v nemocnici voják, který zařídil, aby Rudolf narukoval. Prošel výcvikem a byl poslán do Turecka, kde byl několikrát raněn, získal ocenění a byl povýšen. Během válečných let zemřela jeho matka a obě mladší sestry nyní žily u strýce France, který převzal rodinný obchod. Rudolfa jeho vojáci rádi neměli, byl nelítostný. V Makedonii ho zastihla zpráva, že Německo kapitulovalo.

Rudolf se vrátil domů a šel ke svému strýci, tetě a sestřím. Teta ho uvítala a sdělila mu, že strýc padl. Očekávalo se, že se zeptá na matčinu smrt, ale on se o ní ani nezmínil. Teta byla ráda, když zase odešel. Bydlel u svého kamaráda Schradera. Druhý den šel za doktorem Voglem, vykonavatelem

otcovy závěti. Vogel byl ochotný mu půjčit peníze, když se stane knězem, ale Rudolf to odmítl. On a Schrader pracovali v továrně, odkud však byli po dvou dnech vyhozeni. Oba znovu odešli k armádě, tentokrát do Lotyšska. Rudolf se i tam choval přesně podle předpisů. Schrader padl. Rudolf se ještě podílel na dalších bojích, ale nakonec byl demobilizován a vrátil se domů. Bydlel u paní Lipmanové, bytné Schradera. Všelijak ho provokovala, on ji získal a ráno odešel.

Dál pracoval jako dělník, ačkoli nebyl příliš fyzicky zdatný. Někdy míval záchvaty slabosti a omdlel. Chtěl se dokonce i zabít, ale jeho kolega mu to rozmluvil. Rudolf se rozhodl, že vystoupí z církve. Nechal se zapsat do SA, dostal uniformu a měl zase pro co žít. Jeden ze členů jejich spolku zradil, a tak ho Rudolf spolu s dalšími muži umlátili a zakopali. Za to byli odsouzeni na 10 let. Rudolfovi se ve vězení líbilo, byla tu dobrá strava a lehká práce. Doktor Vogel mu zaslal dopis, že je schopen ho dostat ven, ale Rudolf neodpověděl. Přesto byl po 5 letech propuštěn; řediteli věznice se líbila jeho čestnost.

Další roky trávil Rudolf na panství barona von Jeseritz, jak mu určila strana. Baron si brzy všiml, že je Rudolf pracovitý, houževnatý a skvěle plní rozkazy, a tak ho pověřil správou svého nedalekého statku. Rudolf zde tvrdě pracoval, musel opravit hráz a byl odměněn manželkou. Baron mu našel ženu Elsu, s níž měl Rudolf 4 děti, ačkoli se manželství původně bránil. Manželé Langovi žili velmi skromně, šetřili si peníze na vlastní dům. Zároveň Rudolf pracoval v obci, měl za úkol sestavit jízdní hlídku. Za své zásluhy byl přijat do SS.

Rudolf se setkal s Himmlerem, který ho pověřil dalšími úkoly. Měl se stát vedoucím KT – koncentračního tábora. Elsa byla proti, ale Rudolf byl zvyklý rozkazy plnit, a tak přijal i toto pověření. Nejprve pracoval v Dachau. V roce 1939 si podal žádost, aby byl poslán na frontu, ale byla zamítnuta a on od r. 1940 pracoval v polské Osvětimi. Na příkaz Himmlera potom pracoval na otázce vyhlazení Židů. Měl vymyslet způsob, jak co nejefektivněji vyhladit co nejvíc Židů. Nejprve se byl podívat v Treblince, kde Židy trávili plynem z aut a těla házeli do jam, což bylo pomalé a vyskytovaly se různé potíže. Rudolf Lang přišel na lepší způsob – v jeho plynových komorách se používal Cyklon B a on tak byl schopen usmrtit 3000 lidí denně. Také problém mrtvol byl brzy vyřešen, těla byla pálena. Langův spolupracovník Setzler přicházel s dobrými nápady, ale zároveň trpěl pachem, který vycházel ze spálených těl. Došlo to tak daleko, že spáchal sebevraždu a Rudolf si musel najít jiného pomocníka.

V roce 1943 odstěhoval Rudolf svoji rodinu do Berlína, ale dál pracoval v Osvětimi a dalších táborech; byl jejich vedoucím. Po květnu 1945 dostal falešné doklady a pracoval jako pomocník u koní u Georga Putzlera. Sem si pro něj přijeli američtí vojáci a vydali ho polským soudům, které sehnaly různé svědky. Rudolf se bránil a vysvětloval, že pouze plnil rozkazy, on sám se o větší počet mrtvých nezasloužil. Soud jeho stanovisko nechápal a odsoudil ho k smrti oběšením na šibenici, kterou dal sám vystavět v Osvětimi.

- **téma a motiv**

téma: pece na pálení těl

motivy: pokus, trhavina, zápach, tělo, pec...

- **časoprostor**

místo: Německo, Turecko, Makedonie, Polsko; kancelář standartenführera (plukovníka) Kellnera v pokusném středisku Culmhof v Polsku, v této místnosti je okno a ve vzduchu odporný zápach z pálených těl

čas: roky 1913 až 1947, kdy bylo Rudolfovi 13 až 47 let; rok 1940, ale z úryvku to není jasné

- **kompoziční výstavba**

Příběh je vyprávěn chronologicky. Úryvek se skládá z 12 odstavců.

Kniha je rozdělena do nepojmenovaných kapitol.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, (biografický) román

- **vypravěč**

ich-forma, vypravěčem je sám Rudolf Lang

Vypravěč vystupuje v ich-formě, je jím sám hlavní hrdina Rudolf Lang = personální vypravěč. Příběh nám předkládá pouze ze svého úhlu pohledu a snaží se být objektivní. Hovoří v minulém čase.

- **postava**

sturmbannführer Kellner – dělá pokusy s mrtvými těly, vadí mu zápach, zklamaný svými výsledky předchozí práce, logicky uvažující, bez výčitek, otrlý

Rudolf Lang – hlavní postava, nyní v hodnosti sturmbannführera, malé postavy, pracovitý, inteligentní, voják tělem i duší, snaživý, bezcitný, má rád koně, podle vlastních slov není vášnivý – se svojí ženou téměř nespí, každý úkol chápe jako povinnost a nepřemýšlí nad jeho podstatou

Elsa Langová – Rudolfova žena, milující a starostlivá matka a manželka, netuší, co její manžel vykonává za práci

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč, pronáší ji Kellner a Lang – „Proboha,“, „Promiňte,“, „Pece, pane standartenführere?“

nevlastní přímá řeč – Pece. Jak je možné, že jsem nepomyslel na pece.

nepřímá řeč – Řekl jsem nahlas:

- **typy promluv**

pásmo vypravěče – v úryvku pouze krátké, v knize převažuje dialog Langa a Kellnera

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

- pásmo vypravěče i postav je spisovné

- využití slov z němčiny – sturmbannführer, reichsführer, standartenführer

věta zvolací *„Proboha, to je zápach!“*

nedořčenost (apoziopeze) *Zkrátka, jediné řešení je: těla spálit..., Proto jsem musel vymyslet něco jiného...*

vytčený větný člen *Pece. Jak je možné, že jsem nepomyslel na pece.*

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epiteton *Zápach zůstal tíž, štiplavý, mastný, hnusný.*

personifikace *trhaviny mně připravily zklamání*

řečnická otázka *Ale jak docílit, aby těla beze zbytku zmizela?; Pece, pane standartenführere?*

metonymie *těla zmizela, tudy cesta nevedla*

eufemismus *sprovodit ze světa*

Literárněhistorický kontext

• kontext autorovy tvorby

1. i 2. polovina 20. století

Robert Merle (1908–2004)

- Francouz, prozaik, esejista, dramatik, literární historik, překladatel
- narozen v Alžíru, otec francouzský důstojník, tlumočnický a kolonista
- od r. 1918 žila rodina ve Francii
- vystudoval filozofii a anglistiku, psal již během studií
- profesor anglické a americké literatury na středních i vysokých školách
- aktivní ve druhé světové válce, pracoval jako tlumočnický z angličtiny
- 3 roky žil ve Východním Prusku po německém zajetí v boji o Dunkerque, r. 1943 ho propustili ze zdravotních důvodů
- byl 3x ženatý, měl 6 dětí
- zemřel na selhání srdce v 95 letech
- získal několik literárních cen
- jeho syn Pierre vydal monografii *Robert Merle*

- v jeho textech je patrné levicové zaměření a humanita
- neměl vyhraněný žánr, v jeho díle najdeme romány historické, sci-fi, válečné...
- zaměřuje se na lidskou psychiku

Víkend na Zuydcoote – úspěšná prvotina čerpající ze zkušeností ze zajetí, zfilmováno

Ostrov – román, volné zpracování skutečné události, vzpoury na lodi Bountu

Až delfín promluví – vědecko-satirický román, zneužívání zvířat k válečným účelům, vznikl na základě Čapkovy Války s mlouky

Malevil – sci-fi román, Malevil je tvrz, v níž 7 lidí přežije atomový výbuch

Dědictví otců – 13dílná historická sága rodu Sioraků, dějiny Francie v 16. a 17. století, celkem 6000 stran

Útok na kasárna – biografie Fidela Castra, vznikla pod dojmem dovolené na Kubě

Za sklem – román, zpracovává studentské nepokoje, které Merle osobně zažil

Muži pod ochranou – román o vymírání mužů a nadvládě žen

divadelní hry: *Flamineo, Sisyfos a smrt, Nový Sisyfos, Vláda žen, Spravedlnost v Miramaru*

překlady: např. Jonathan Swift

• literární / obecně kulturní kontext

Francouzská literatura 2. poloviny 20. století:

Romain Rolland (1866–1944)

- prozaik, dramatik, esejista, hudební kritik
- nositel Nobelovy ceny za literaturu (1915)

Petr a Lucie – nejslavnější protiválečná novela staví proti úpadku morálních a společenských hodnot za 1. sv. války milostný vztah dvou mladých lidí, kteří nakonec umírají pod troskami kostela

Henri Barbusse (1874–1935)

- spisovatel a politický pracovník

Oheň aneb deník bojového družstva – román, v němž s dokumentární přesností a upřímností vylíčil život vojáků na frontě a v zákopech během 1. sv. války

Antoine de Saint-Exupéry (1900–1944)

- spisovatel, letec, filozof, humanista
- na vlastní žádost přidělen k letectvu
- byl civilním letcem v severní Africe a Jižní Americe

- za 2. světové války zahynul při průzkumném letu
Malý princ – filozofická pohádka s autobiografickými rysy

Albert Camus (1913–1960)

- spisovatel, filozof, držitel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1957
 - narozen v Alžíru, prožil neradostné dětství
 - od r. 1940 žil ve Francii, během války se podílel na hnutí odporu (protifašistické hnutí)
- Cizinec* – úředník Mersault necítí lítost po smrti své matky. Na výletě Arabové napadnou M. přítele a M. jednoho z útočníků zabije

Milan Kundera (* 1929)

- básník, dramatik, prozaik, esejista, překladatel českého původu
 - jeden z nejznámějších a nejprekládanějších českých autorů
 - od roku 1975 žije a píše ve Francii, píše česky a francouzsky, přednáší na fr. univerzitách
 - r. 1979 zbaven československého občanství, r. 1981 získal francouzské občanství
 - svá díla napsaná francouzsky odmítá svěřit překladatelům, ale sám je nepřekládá
- Žert* – román, student Kahn napíše na pohlednici nevinný žert, ze kterého se vyvine politický problém
- romány psané francouzsky: *Nesmrtelnost, Pomalost, Totožnost, Nevědění, Oslava bezvýznamnosti*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Smrt je mým řemeslem – Hlavní hrdina objektivně popisuje svůj život od mládí do odsouzení k smrti a vysvětluje, proč bylo zabíjení jeho obživou.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

aktuálnost – lidská zloba, slepé plnění úkolů, podléhání davovému šílenství

neaktuálnost – druhá světová válka, problematika vyhlazování Židů

- **pravděpodobný adresát:**

Lidé zajímající se o druhou světovou válku, koncentrační tábory, ale i psychologii. Kniha je místy velmi syrová (popis života na frontě, způsob vyhlazování Židů), takže není určena citlivějším čtenářům.

- **určení smyslu díla:**

Robert Merle chtěl popsat válečné hrůzy a varovat tak čtenáře před nesmyslností války. Tato kniha i jiná válečná díla zajišťují, že se na válku nezapomene. Merle řekl: „Je naší povinností se snažit, aby se lidstvo už nikdy neocitlo tak hluboko.“

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Smrt je mým řemeslem je druhý román, který autor napsal. Vyšel roku 1952 (některé zdroje uvádějí 1953). Ve Francii nebyla kniha přijata s velkým nadšením, v poválečné době neměli francouzští čtenáři chuť číst knihy s válečnou tematikou. V jiných zemích se však shledala s ohromným úspěchem, byla přeložena do mnoha jazyků a je jednou z Merleho nejznámějších knih.

- **tematicky podobné dílo:**

díla s židovskou tematikou, ovšem z druhého úhlu pohledu:

Anne Franková – *Deník*

Ladislav Fuks – *Spalovač mrtvol*

Arnošt Lustig – *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Stejnomený film byl natočen v Západním Německu roku 1977. Diváci se shodují, že kniha je barvitější a hlubší, z filmu neměli tak silný prožitek.